

Toplumdilbilim

11.10.2018

Bir dil bilmek?

- Yapısal özellikler yeterli mi?
  - Dilbilgisi kurallarına uyarak
  - Yazılı ve sözlü iletişim kurmak (için)
  - Doğru ve duruma uygun kullanmak

Bir dil bilmek

- Bir dilin
  - Belli bir toplumda
  - Belli bireylerle
  - Belli işlevler için
  - NASIL kullanıldığını bilmektir

Toplumdilbilim

- Bireylerin farklı toplumsal ortamlarda neden farklı konuştuğunu
- Dilin toplumsal işlevlerini
- Dil kullanarak anlamın bireylerden bireylere, toplumlardan toplumlara nasıl aktarıldığını inceler

Kısa tarihçe

- Humboldt (1907)
  - Her dilde özel bir dünya görüşü vardır
  - Dilin iç biçimi
    - Her dilin kendine göre anlama ve anlatma yolu vardır

Kısa tarihçe

- Ferdinand de Saussure (1916)
  - Dilbilim çalışmalarının temeli
  - Dil soyut bir kavram
- Dillerin çeşitliliğinden yola çıkarak
  - bütün dillerde sürekli ve evrensel genel yasaları bulmak, ayrıca kendi sınırlarını çizmek ve dilin kendi kendisini tanımlamak
  - Dilin bir “dizge” (sistem) olduğunu söyler

Kısa tarihçe

- DİL (LANGUE) – SÖZ (PAROLE)
  - DİL (LANGUE)
    - » Birey üstü bir dizge, bir soyutlama
    - » Toplumsal nitelikli
  - SÖZ (PAROLE)
    - » Dilin nasıl kullanıldığı, özel ve değişken
    - » Bireysel nitelikli

Dil/Söz Ayrımı

- Saussure'e göre **dil**, dil yetisinin toplumsal ve kurallaşmış yönüdür; insanlar arasında geniş bir sözleşmeden, bir uzlaşmalar bütününden doğan toplumsal bir kurumdur.
- Toplum olmadan dil olmayacağı gibi, dil olmadan da toplum içinde anlaşma olmaz. Konuşan ve anlaşılan birey, bu ortaklaşa uzlaşmayı değiştir(e)mez; ona uymak zorundadır.

Dil/Söz Ayrımı

- Bir dilsel toplumdaki bireyler, bu kurallara göre aslında soyut olan dili kendi sesletimleri, kendi kültürel edinimleri çerçevesinde **söze** dönüştürüp somut olarak alıcı tarafından duyulmasını sağlarlar.
- Bu bakımdan, bir toplumda tek bir dil var olmasına karşın, o dilsel topluluğu oluşturan bireylerin sayısı kadar söz vardır.

9

Dil/Söz Ayrımı

- Dilin kendisine özgü bir dayanıklılığı, bir özerkliği vardır.
- Bu dayanıklılık, bir kurallar bütünüyle kurulmuş ve sağlama alınmıştır.
- Bu nedenle, dil gerçek bir kurallar bütünüdür.
- Söz, bireysel bir eylemdir; dili oluşturan kurallar ve göstergeler bütününe, o dili konuşan kimseler tarafından uygulanmaya konması, başka bir deyişle, dilin gerçekleşmesidir.

10

Kısa tarihçe

- Noam Chomsky (1957)
  - Üretici-dönüşümsel dilbilim
    - İdeal konuşan-dinleyen
  - Edim ve edinç
    - Konuşucular örtük bir dil yetisiyle dünyaya gelir.
    - İlk defa duyduğu tümceleri anlar.
      - Bireylerden bağımsız bir nesne olarak bireylerin yetisidir.
      - Konuşan ve dinleyen sonsuz sayıda tümceler üretip anlar

N. Chomsky → Edinç / Edim

- Her anadil konuşucusunun tümce yapılarıyla ilgili olarak konuştuğu dile dair sahip olduğu sezgisel bilgiye **Chomsky** edinç adını vermiştir
  - Edinç = soyut, sezgisel/bilişsel dilbilgisi.
  - Edim = Edince dayalı tümce üretimidir (konuşma hali).
- Edinç hatasız olduğu halde edim hatalı olabilir. Chomsky'nin önermeleri **Saussure**'ün yeti ve söz ayrımına dayanır.

N. Chomsky → Edinç / Edim

- **Edinç**, kişinin kendi anadili konusunda sahip olduğu sezgisel bilgi olarak tanımlar.
- Edinç kendi anadilinde konuşan özneye bilmediği, işitmediği ya da söylemediği tüm tümceleri üretebilme ve onları anlayabilme olanağını verir.
- **Edim** edincin konuşucular tarafından dilin kullanımı sırasında gerçekleştirilmesidir.

13

N. Chomsky → Edinç / Edim

- İşte bu edinç sayesinde, konuşan özne şu ya da bu tümcenin dilbilgisi kurallarına uygun olup olmadığını değerlendirir, kısacası dilbilgisel tümceleri dilbilgisel olmayan tümceden ayırt eder.

14

Kısa tarihçe

- Edim-edinç/dil-söz arasında koşutluklar var
  - Dil – söz
    - Göstergeler dizgesi, ürün
  - Edim – edinç
    - Kurallar düzeneği, üretim süreci
- Dil – edinç

Kısa tarihçe

- Dell Hymes (1972)
  - Bir dilbilim kuramı dil yetisi kavramını genişleterek dilbilgisinden çok daha fazla yeti içermelidir.
  - Dil **konusana** ve **anlama** bağlı olarak betimlenmelidir.
  - Bir dilin dilbilgisi kurallarını, toplumsal, kültürel kurallarını, anadili konuşucularının yetilerini içeren yeni bir kavram
    - İLETİŞİM YETİSİ

İletişim yetisi

- Bir dili bilmek, bir dilin nasıl kullanıldığını da bilmektir
- Dil kullanıcıları sadece tümce oluşturmayı değil, onları doğru kullanmayı da bilir
- Toplumdilbilimin konusu
  - BU YETİNİN TOPLUMSAL GÖRÜNÜMLERİ

Dil ve toplum

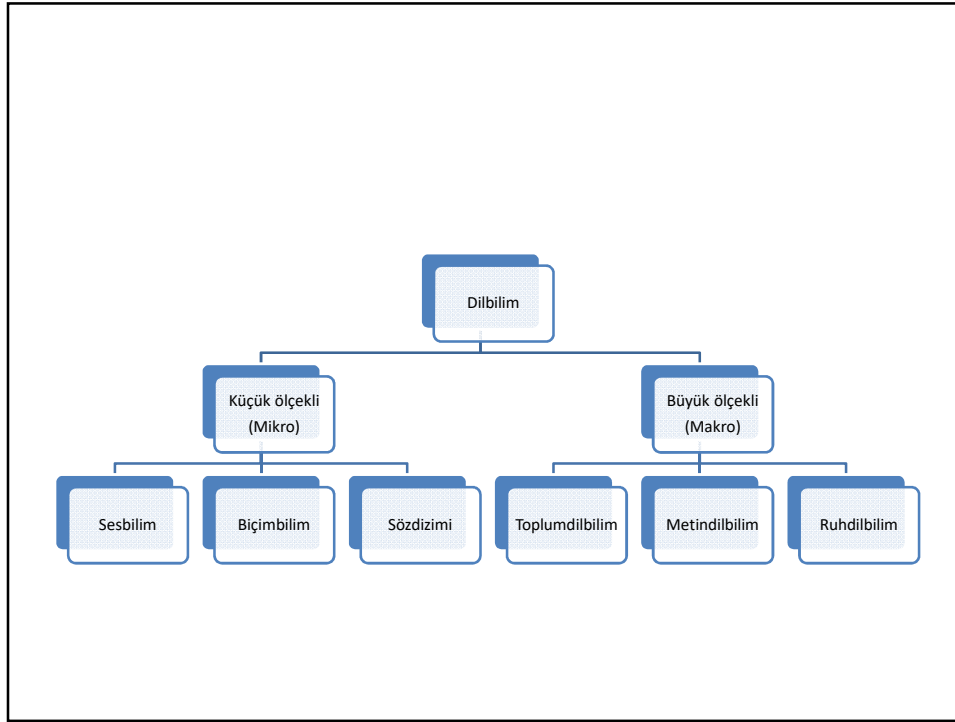
- Dil, dilsel öğeler olarak adlandırılan özellikler seti
  - Ses, sözcük, dilbilgisel yapı...
- Toplumdilbilimciler, toplumların nasıl yapılandığını, insanların nasıl bir arada yaşadığını anlamaya çalışır

Dil ve toplum

- Bölge, coğrafya (region, geography)
- Kimlik (identity)
- Güç (power)
- Dayanışma (solidarity)
- Kibarlık (politeness)
- Statü (status)
- Sınıf (class)

Toplumdilbilim tanımlanması

- Dil ve toplum arasındaki ilişkiyi inceler
- Dilin kullanımsal ve yapısal görünümünün toplumsal ve kültürel olgulara dayalı olarak ele alan bağımsız bir alandır.
- Büyük ölçekli dilbilim
  - İdeal dil konuşucusu değil BİREY
  - Dil homojen değil ÇEŞİTLİ

Toplumdilbilim

- Aynı ve tek bir dilin konuşucuları dil kullanımında farklılık göstermektedirler
  - Söz konusu farklılıklar:
    - Bireysel ya da toplumsal
    - Psikolojik, sosyolojik, coğrafik olabilir
      - Sesletim, sözcük seçimi, sözdizimi, metinleştirme stratejileri

Toplumdilbilim

- Dil kullanımının toplumsal boyutunu inceler
  - Dil – Toplum
    - Her doğal dilin kullanım boyutunda bir değişkesi vardır
      - Kullanım düzleminde farklılık gösterir
        - » Örn: toplumsal ayrıma dayalı olarak farklı meslekler

Toplumdilbilim alanı

- Hymes (1974)
  - Toplumdilbilim alanı üç şekilde gözlemlenir
    - Toplumsal sorunlar dilbilime bağlı çözümlenir
    - Dilsel topluluk, dilbilim bakış açısından ayrıdır
    - Dilbilim ve toplumdilbilim içiçe geçmiş iki alandır
      - Dil kullanımıyla ilgili bir toplumsal sorun dilbilimle çözümlenebilir

Toplumdilbilim alanı

- Hymes (1974)
  - Toplumdilbilim alanının açısı
    - Konuşma dilini inceleyen dilbilim teorisi
    - İşlevsel bakış açısını ele alan teori ve metodlar
    - Dilsel toplulukların önemi
    - Chomsky'nin edim ve edinç kavramı
  - Yani, teori ve uygulamaların bileşkesi!
3 yol var:
    - Artzamanlı, eşzamanlı, gelecekteki görünümünün incelenmesi

Araştırma yönü

- Dilin
  - Artzamanlı
  - Eşzamanlı
  - Gelecekteki yönü

Labov (1972)

- Toplumdilbilim alanında çalışma yapabilmek için
  - eldeki bütün veriler birbirinden ayrı tutulmalı, karıştırılmamalıdır
  - Artzamanlı ve eşzamanlı ayrımı yapılmalıdır
  - Mutlaka dilbilimsel çözümlerle gerekçelendirilmelidir

Halliday (1973)

- İnsan dili ve insan davranışı bağlantı taşıyan iki olgu
  - Eğer dil toplumsal bir davranış olarak kabul edilirse,
    - konuşucu bunu dilbilimsel olarak çözümlenmeden gerçekleştiremez
  - Bu düzeyler toplumla bağdaştırıldığında
    - anlambilimsel düzey, dilin büyük ölçekli alanında yer almaktadır

Pride (1983)

- Toplumdilbilim,
  - Dilbilim ve toplumbilimin basit bir karışımı değil
  - İlkeleri, dilin yapısal görünümünü içeren bir düzenlemeden oluşur
  - Ruhdilbilim ve üretimsel dilbilgisiyle de bağlantılı
(ama birbiriyle karıştırılmamalı!)

Fasold (1990)

- Büyük ölçekli dilbilimin iletişimsel boyuttaki görünümüyle açıklanabilir
- Dilin yapısal düzleminden ayrılan bir kuram

Bernstein (1971)

- Toplumsal katmanlara yönelik dil kullanımlarına yönelik gözlemler
- İdeal dil konuşucusu? – birey?
  - Kullanım

Fishman (1972)

- Davranış açısından yaklaşmış
  - İnsan davranışı,
    - Dil davranışı ve toplumsal davranışla biçimlenir
  - Dilin toplumsal kullanımı ve dil davranış biçimleri
    - Aynı sosyal ağda dil aracılığıyla açıklanabilecek olgulardır
  - Toplumsal davranışlar ve dil davranışları
    - Toplumsal ilişki kurmak ve üreticinin özelliklerini yansıtmak amacıyla etkileşime girmek
  - DİL DAVRANIŞININ EN TEMEL İŞLEVİ; TOPLUMSAL İLİŞKİ KURMAK

- Dil davranışının toplumsal ilişkilerinin kurulması işlevi
  - Karşılışım: yüzyüze etkileşim
    - Ders, sohbet ortamları
    - Çok biçimli bir eylem
    - Paylaşma ilkesi
  - Karşılışım
    - İç ve dış sınırlar (verici-alıcı, katılımcıların yerleri ve rolleri)
    - Dil davranışını çeşitlendiren değişkeler
    - Değişke yapısal değil, kullanımsal çeşitlemeler

Değişke

- Aynı ve tek bir dilin konuşucuya, koşullara, zaman ve yere bağlı olarak farklı biçimde konuşulması
- Dilsel değişke çok yönlü ve çok boyutlu olma özelliğini gösteriyor
  - Kişisel
  - Uzamsal
  - Tarihsel
  - Toplumsal
  - Durumsal temellere dayalı olarak çok yönlü
- Dil → deęişkeler bütünü

Özet

- İdeallikten söz edilebilir mi?
  - Ayrılık kuramı
    - Neden aynı yaştaki çocukların dil edimleri arasında farklılıklar ortaya çıkar?
- Eksiklik?
  - Edimi düşük çocukların beyinsel süreçleri açısından eksik oldukları söylenebilir mi?
- Labov'un çalışmaları
  - Farklılaşma beyinsel süreçlerle değil, toplumsallaşma kalitesiyle ilgili!

DİL –TOPLUMSALLAŞMA İLİŞİKİSİ

Dil sosyolojisine yönelik temel oluşum

- Toplum ve değişkebilimin genel temel kavramları
  - Dilsel değişke ve bunların dil dışı etmenleri kapsamaktadır
    - a. Dilin özgül görünümüleri
    - b. Sosyoloji
    - c. Sosyal psikoloji
  - a → betimlemeli; b-c → açıklayıcı kavramlar

Toplumdilbilim

- Toplimbilimde olduğu gibi toplumdilbilimin de ulařabileceđi noktalar belirlenmelidir
- Toplumdilbilim, toplumsal yapıların geniş ve dar betimleme d¼zlemleriyle ilgilenilebilir
  - Doğal bir tutum mu, s¼z konusu tutumun dizgeli yapılar tarafından nasıl y¼netildiđi mi betimlenmeli?

Toplumdilbilimsel kuram

